

ED II

mravní fakta , POJETÍ A VYMEZENÍ MORÁLKY U DURKHEIMA

- základním mechanismem společenské regulace je morálka
  - podstatou morálního jednání je obětování určitých individuálních tužeb ve prospěch skupiny a společnosti
- Protože společnost Durkheim považoval za morální jednotu individuí, držel se při výkladu podstaty, původu a funkcí morálky konceptuálního schématu „sociologismu“ a vyvozoval ji ze specifického pojetí sociálních podmínek, sociálního prostředí a sociální struktury.
  - Nejdříve Durkheim zkoumal morálku jako systém objektivních pravidel jednání, jejichž znakem bylo donucení, kterému se individuum muselo podřídit. Hlavním znakem morálky je **povinnost** jejíž plnění činí jednání člověka morálním. Později soudil, že zdrojem a objektem morálky je společnost, převyšující individua svou autoritou, přidal dobrovolnost, žádoucnost, přitažlivost a osobní zainteresovanost individua na morálních hodnotách, tj. objektivním a svou podstatou společenském dobru. Nakonec zrelativizoval svůj pohled a spojoval morálku se společenskými podmínkami, ze kterých vzniká. Neexistují tedy objektivní kritéria pro uznání nadřazenosti kterékoliv formy morálky. Zároveň ale žádal stanovení přesné hierarchie mor. pravidel podle stupně jejich společenské důležitosti. Morální jednání se vyznačuje třemi rysy. Pocitem disciplíny, příslušnosti ke skupině a autonomií.
  - Zdůrazňoval „posvátný charakter morálky a vysvětloval ho tím, že zdrojem a objektem náboženství i morálky je společnost, převyšující individuum svou silou a autoritou

KOLEKTIVNÍ, INDIVIDUÁLNÍ PŘEDSTAVY

- Durkheim zřetelně rozlišoval individuální a kolektivní vědomí.
- „skupina myslí, cítí, jedná zcela jinak, než by jednali její členové, kdyby byli osamoceni. Vydeme-li tedy z členů, neporozumíme ničemu z toho, co se děje ve skupině.“
- Kolektivní či obecné vědomí Durkheim nazýval psychickým typem společnosti, který má zvláštní vývoj neredukovatelný na materiální základ, své vlastnosti i své podmínky existence. Ve snaze vyjádřit dynamický aspekt kolektivního vědomí, jeho spontánní; neregulovaný charakter, zavedl Durkheim termín „kolektivní představy“ pro označení emocionálně zabarvených obecných idejí a věr. Svým původem i svým obsahem jsou tyto představy společenské, kolektivní.
- Učení, podle něhož během styku a asociace individuí vzniká z faktů vzájemného působení a komunikace nová kvalita, tj. sociální život, nazvali mnozí badatelé Durkheimova díla „asocianistickým realismem“.
- Durkheim vykládal vztah společnosti a individuí jako vztah celku a jeho částí.

Společnost je individuím morálně nadřazena, Nezávislost společnosti Durkheim chápal pouze jako její objektivnost ve vztahu k individuu a její kvalitativní specifičnost, nikoliv transcendentnost a nadpřirozenost, **společnost** - soubor různých idejí, věr a citů, jež se realizují prostřednictvím individuí.

Opozice kolektivních (podstata morálky, náboženství a práva - kvalitativní, duchovní aspekt společnosti) a individuálních představ (materiální, kvantitativní aspekt) vytváří tlak (socializační) jehož zdrojem je skupina, existence druhých lidí. Skupina myslí, cítí a jedná jinak, než by jednali její členové. Představy žijí samy o sobě, protože mají podmínky a příčiny a pocházejí z vlastností sociálního prostředí.

kolektivní vědomí a kolektivní představy

- ve společnostech s mechanickou solidaritou pokrývá kolektivní vědomí převážnou část vědomí individuálního; lidský život je řízen sociálními imperativy a zákazy; s rozvojem dělby práce však slábne
- ve společnostech s organickou solidaritou je kolektivní vědomí oslabené, což je blahodárné z hlediska formování nezávislých individualit; překročí-li však toto oslabení určitou mez, hrozí společnosti rozklad - tyto systémy proto potřebují nějakou společnou víru, aby nepodlehly desintegraci

Proces individuace tak souvisí s

pojetím společenského vývoje

- kolektivní život se nezrodil z individuálního života, právě naopak, individuální život vznikl z kolektivního

jak se společnost diferencuje, individua se z ní vymaňují, postupné uvolňování svazků jednotlivce k rodině, rodné zemi, tradicím, kolektivním zvyklostem.

- a utvrzují ve své jedinečnosti
- právě rozvinutá společnost modeluje jednotlivce do jejich různorodých podob
- roustoucí dělba práce tak současně upevňuje závislost jednotlivců na celku a přejímá tak integrační funkci kolektivního vědomí

individuum = produkt společnosti – základní teze D. soc. vědění

Durkheim vycházel právě z názoru, že jedinci jsou v původních společnostech zaměnitelní, když tvrdil, že vědomí individuality není jedinci dáno už od počátku a vzniká až historickým vývojem. Ve vědomí každého podle Durkheima převládají kolektivní city.
Vědomí individuality je výsledkem historického vývoje. /Sedláček 1979 : 58/

otázka původu kolektivního vědomí. Durkheim zde postuluje myšlenku korespondence struktur světa společnosti a světa vědění. Východiskem je analýza kategorií a jejich formálního uspořádání. Obzvláště na základě studia tzv. primitivních společností došel Durkheim k tomu, že sociální uspořádání daného společenství je projektováno do našeho pojetí světa, kategorie vyjadřují různé aspekty sociálního uspořádání (např. prostor odvozený z tvaru tábořiště či čas odvozený z jednotek sociální činnosti – obřadů, rituálů apod.), vědění se logicky organizuje/strukturuje přímo podle vzoru sociální organizace

náboženství je vlastně původní formou kolektivního vědomí, které svou logickou organizací odpovídalo organizaci sociální. Náboženství jako první a vše zahrnující forma kolektivního vědomí původně proniká veskrze vším, všechno sociální je náboženské, jde v podstatě o synonyma. Postupně se diferencují politické, ekonomické a vědecké funkce a je to právě dělba

práce, která stále více plní dřívější roli kolektivního vědomí. Dělná práce není nic jiného než začlenění jedince do prostoru a času, uspořádání a zorganizování; způsob, kterým se tak děje, je však funkcionálně stejný jako v případě náboženství: přichází zvnějšku, je objektivní a vykonává na jedince nátlak. Pouze místo zázraků, zjevení a kouzel působí tradice, kritické zdůvodnění nebo politika.

. Durkheimovo pojetí a definice náboženství

Náboženství = nejdůležitější sociální instituce zajišťující integraci společnosti

Podle E.D. – všechny prvky náboženského života a myšlení nalezeny v nejpřimitivnějších náboženstvích (totemismus)

totemismus jako elementární forma náboženského života

totemismus je víra v určitý druh zcela anonymní a neosobní síly, která se nalézá v každé z bytostí (to či ono zvíře, konkrétní věc), aniž by byla totožná s některou z nich

- přistoupil tedy k otázce vymezení náboženství na základě zkoumání jeho prvotních forem
idea nadpřirozeného, idea boha není nutným atributem náboženství, mohou existovat i náboženské systémy, které tuto ideu vůbec nepotřebují
- Za rys, který je bez výjimky typický pro všechny náboženské víry, považoval dělení všech předmětů na dvě protikladné třídy, na předměty světské PROFÁNNÍ (každodenní, pozemské, vulgární, nečisté) a předměty posvátné.- SAKRÁLNÍ.
- Posvátné ztělesňuje kolektivní síly, vnáší do individuálních vědomí ideu obecného, spojuje je s něčím, co je přesahuje.
- Světské je spjato s každodenním životem člověka, s jeho každodenními individuálními povinnostmi, soukromými zájmy a „egoistickými vášněmi”.
tyto světy vůči sobě stojí v žárlivé opozici, lze se však mezi nimi pohybovat; prostředkem upravujícím vztahy mezi oběma světy jsou rituály
- Dichotomie posvátného a světského tak u Durkheima ústí v dichotomii sociálního a individuálního. (protože posvátné = zdroj autority, lásky, úcty, donucení, stejně jako společnost)
- Durkheim vymezil náboženství jako jednotný systém věr a obřadů, vztahujících se k posvátným, tj. zvláštním, údiv vyvolávajícím věcem, věr a obřadů, které sjednocují do jednoho morálního společenství, nazývaného církev, všechny, kdo se jimi řídí. Církví rozuměl Durkheim takovou organizaci, která upravuje kolektivní náboženský život skupiny.
- Základním příkladem světské, „vulgární“ činnosti je podle Durkheima práce; která je zdrojem hoře a zármutku, a příkladem posvátné činnosti jsou kolektivní náboženské obřady a rituály, které jsou zdrojem radosti a duchovního povznesení.

Hlavním znakem náboženství je vykonávání obřadů, zaměřených k posvátným objektům, jejichž manipulací roste solidární síla skupiny, upevňuje se společné vědomí, podporující ducha individuů a dodávající jim nutnou životní jistotu, funkcí rituálů, které slouží domněle k reglementaci vztahů

mezi světským a posvátným, je ve skutečnosti obnovovat pocit vzájemnosti mezi členy společnosti a posilovat vliv celku na jeho části.
rituály posilují sociální kohezi a vyzvedávají závaznost nadindividuálních sociálních norem

Společnost je příčinou, objektem i cílem náboženských věr a obřadů. - náboženství jako uctívání společnosti.

Zdroj religiozity je de facto již shromážděná skupina

- Společnost je autorem i objektem náboženského kultu a dogmat, tvoří náboženství a vyvolává náboženskou úctu, je bohem i věřícím zároveň.
- všechny náboženské obřady se dělí na dva druhy, a to na negativní a pozitivní. Cílem prvních obřadů je jasně oddělit posvátné od světského, zabránit poskvěnění posvátného světským a přiblížit člověka k posvátnému za cenu sebezapření, sebezničení či krajního asketismu. Úkolem pozitivního kultu je připoutat věřící k posvátnému světu

náboženství plní pozitivní funkci - - jev uspokojující určité sociální potřeby

- Všechny tyto sociální funkce náboženských obřadů podporují a upevňují společenskou solidaritu a na individuální úrovni upevňují víru člověka ve vlastní síly.

náboženství jako zdroj vědění

náboženství je vlastně systém pojmů, jejichž prostřednictvím si jednotlivci představují společnost, jejímiž jsou členy
tímto způsobem se v náboženství rodí všechny základní kategorie lidského myšlení
náb. vyjadřuje skutečně existující vztahy – proto věda = pokračování a zdokonalení náboženství

Podle Petruska je Durkheim jedním ze zakladatelů vědecké sociologie, protože se snaží vědecky interpretovat sociální realitu. Durkheim bývá také spolu s Weberem a Simmelem zařazován do „Svaté trojice“ otců zakladatelů sociologie. Tato trojice totiž podle Petruska začíná novou epochu ve vývoji sociologického myšlení tím, že se nesnaží společnost měnit (narozdíl od Comta a Marxe) a zmírňovat společenský zmatek, ale snaží se jej pouze pochopit. Snaží se pochopit jeho strukturu. /Petrusek 1998 : 137/

Max Weber (1864 - 1920)

metodologický nominalismus (oproti ED)

- realita se skládá se z konkrétních *jednotlivin*, které mají nespočet různých atributů a charakteristik
- člověk může uchopit realitu jen skrze vlastními silami vytvořené abstrakce - selekce a zjednodušení reality - nemožnost úplného poznání
- abstraktní vědecké pojmy neodpovídají ničemu reálně existujícímu
- všechny nadindividuální sociální výtvořy a instituce jsou jen projevy jednání konkrétních individuí, která sledují své vlastní cíle a hodnoty . všechny soc. jevy jsou skutečně pouze jako realizace cílů, záměrů a postojů jedinců.
- společnost - suma jedinců, proto je plně vysvětlitelná ze zkoumání jedinců
- příklady: - hospodářství = ekonomické aktivity jednotlivců; společnost = formy zespolečenštění jednotlivců; formy panství = víra jednotlivců v legitimitu určitého řádu

vztah hodnot a vědeckého zkoumání (vztaženost k hodnotám)

- Weber se zabývá rozporem mezi rolí vědce a člověka vyznávajícího určité hodnoty
- hodnotově neutrální věda je plně kompetentní při analýze hodnot (technické aspekty realizace hodnot), ovšem nemůže sama nijak hodnotit ani jejich kvalitu, ani ty, kteří se při jejich sledování angažují
- intelektuální povinností vědce je pečlivě rozlišovat to, k čemu dospěl empirickým zjištěním či logickým závěrem, a co patří čistě jen do světa jeho subjektivních hodnot a přesvědčení

z toho plyne tzv. nehodnotící sociologie

věda nemá hodnotit (stejně jako věda přírodní.)

- věda je schopna stanovit *přiměřenost prostředků* použitých k dosažení vytčených cílů nebo určit možné důsledky realizace těchto cílů, avšak nemá co říci k volbě *samotných cílů*, které si lidé kladou

koncept rozumějící sociologie (*Verstehen*)

- oblast přírody lze zkoumat metodami přírodních věd - vysvětlení skrze *kauzální vztahy*
- oblast lidskou coby oblast smyslu je možno a nutno zkoumat i metodou *verstehen*.
- *Verstehen* metoda je součástí kauzálního zkoumání (x Dilthey) - v obecné rovině není rozdíl mezi přírodními a sociálními/kulturními vědami

jednak rekonstrukce *subjektivně míněného smyslu* sociálních jednání - jak jednající subjekt vnímá svou situaci, jaké úmysly a jaká přesvědčení se svým jednáním spojuje

dále výklad samotného *průběhu* jednání - srovnání analyzovaného jednání s ideálnětypickými možnostmi jednání vůbec, aby se odhalily alternativy, mezi nimiž se jednající v dané situaci rozhodoval

nakonec sledování *působení a následků* zvoleného jednání - možný rozpor či protikladnost se zamýšlenými cíli jednání

..... princip porozumění - kritérium, s jehož pomocí se odděluje oblast relevantní pro sociologa od té, která předmětem soc. zkoumání nemůže být.

sociologie zkoumá společ. instituce (právo, stát, náboženství, ...) v té formě, v jaké se stávají významnými pro jednotlivé individua a v jaké jsou na ně individua ve svých činnostech reálně orientována.

vymezení pojmu *ideální typ*

- ideální typ je pro Webera základní metodologickou pomůckou společenských věd
- charakterizuje jej jako fiktivní teoretickou konstrukci, která nám má pomoci pochopit zvláštnosti reálného dění
- vzniká jednostranným myšlenkovým vystupňováním jednoho či více rysů zkoumaného jevu a jeho racionálním dotvořením v bezrozporný myšlenkový obraz
- reálný průběh dění je následně porovnáván s touto konstrukcí, přičemž odchylky mezi nimi slouží k lepšímu pochopení onoho reálného průběhu (Ideálním typem je například pojem „kapitalistická ekonomika“.)

- Weber tuto metodu v podstatě převzal z klasické ekonomie a jejích teorií o ideálním trhu
- pomocí ideálního typu se Weber snaží sblížit poznávací nástroje sociologie a historie

Konstrukce pojmů (ideálních typů) umožňuje poznání: umožňuje přechod od různotvárnosti a rozmanitosti empirických faktů a fenoménů, od kontingence pouhé empirické současnosti a následnosti jevů k teorii o těchto faktech a fenoménech. Ideální typ je analytický konstrukt. Ideální typy jsou badatelskými hypotézami, umožňujícími orientaci v empirické látce a navzájem srovnávat fakta, procesy a společenské konstelace. Jedná se vlastně o jednostranné zdůraznění založené na vědcově zájmu.

Ideální typ má tvorbu hypotéz usměrňovat; není prostým zobrazením reality, ale poskytuje k zobrazení prostředky.

Ideální typy jsou utopií, fantazií, a zároveň se ukazuje, že jsou vyvozovány ze samotné skutečnosti, i když cestou určité její deformace, posílením, vyčleňováním a vyostřením prvků, které se badatelé jeví jako typické. Z toho plyne, že ideální konstrukce je v určitém smyslu vyvozena ze samotné empirické reality. Přesto je zde z definice nutně přítomná určitá míra relativity...

ideální typ - předpokládá vydělení z individuálních jevů to, co je pro ně všechny obecné, nebo alespoň pro mnohé z nich charakteristické
obecné pojmy ne jako prostředek, ale jako cíl poznání
úkol sociologie je zjišťovat obecná pravidla událostí, nezávisle na jejich prostorovém a časovém určení.

-

předmět sociologie

- sociologie je věda o sociálním jednání

sociální jednání

- *jednání* znamená takové lidské chování, kdy jednající spojují toto jednání s nějakým *subjektivním smyslem*
- ***sociální jednání*** pak označuje takové jednání, které se svým smyslem vztahuje k chování jiných a na základě toho se orientuje ve svém průběhu

Sociální jednání proti soc. faktu (Durkheim) - kategorie jednání, která požaduje, aby se vycházelo z pochopení motivů jednotlivého individua, je tím, co odlišuje Weberův přístup od Durkheima

-

typologie jednání

- Weber uvažuje čtyři typy jednání:
  - o účelově racionální
    - jedinec ke zvoleným cílům vybírá prostředky jen podle jejich účinnosti v kontextu cíle
    - ustavičně kalkuluje náklady, které z použití těchto prostředků plynou
    - kritérium racionality je úspěch,
  - o hodnotově racionální
    - důraz přenesen z prostředků na samotné cíle
    - určité hodnoty jsou pro jednajícího natolik významné, že je sleduje bez ohledu na náklady a předpokládané důsledky

uvědomělá víra v etickou, nábož. hodnotu, plní to, co od něho žádá povinnost, nábož....

- o orientované na tradici
  - rutinní jednání na základě osvědčených postupů
  - jednající neuvažuje o cílech, ani o prostředcích, vše bere za předem dané
- o afektivní
  - vyplývá bezprostředně z emočního stavu jednajícího
  - na racionalitu prostředků nehledí

1 + 2 jsou relativně racionální, 3 + 4 subjektivně iracionální

koncept racionalizace

celosvětový histor. proces, racionalizace jednání je kromě jiného nahrazení vnitřních oddaností zvykovým právům a obyčejům plánovitým přizpůsobením se požadavkům zájmu.

průběh racionalizace 1. **pozitivní** - směrem k uvědomělé hodnotové racionalizaci, 2. **negativní** - na úkor narušení mravů, omezování afekt. činností i na úkor hodnotově racionálního jednání ve prospěch jednání čistě účelně racionálního. (Viz typologie jednání)

historické faktory rac. - antická věda, racionální římské práva, rac. způsob hospodaření (oddělení pracovní síly od výrobních prostředků), protestantismus (ekonomický úspěch byl povýšen na náboženské poslání)

- je výsledkem spojení celé řady historických faktorů předurčujících směr evropského vývoje v posledních 300-400 letech, konstelaci těchto faktorů nechápe jako předem určenou, ale jedná se dle něho o svéráznou historickou náhodu faktorem, který umožnil, že se jednotlivé prvky-jevy obsahující racionální přístup sjednotily byl podle Webera - protestantismus
- souvisí s rozvojem vědy, moderní techniky a byrokracie
- označuje takovou organizaci sociálního a ekonomického života, která je založena na principu maximální efektivity a vychází z technických poznatků

*racionalita 1. **formální** - kalkulovatelnost, kvantitativní evidence, racionalita samo o sobě
2. **materiální** - stupeň, v jakém se zásobování určité skupiny lidí životními statky uskutečňuje ekonom. orientaci soc. činu,
-racionalita pro něco

Materiální“ racionalita je racionalita pro něco. Formální racionalita není pro něco, je to racionalita o sobě, pojatá jako samoučel. Není však správné zapomenat, že pojem formální racionality je ideální typ a v empirické realitě se v čisté podobě objevuje jen velmi zřídka. Avšak pohyb ve směru formální racionalizace, jak Weber v mnoha svých pracích ukazuje, je pohyb samotného historického procesu. V dřívějších typech společností převládala „materiální racionalita“, v dnešním typu převládá formální racionalita, což odpovídá faktu, že zde převládá účelně racionální typ nad všemi ostatními.

- možno ukázat na Weberově teorii sociologie práva, náboženství či panství:
  - o právo: poslušnost právu, byť je podepřena donucovacím aparátem, spočívá především na přesvědčení o užitečnosti, závaznosti či objektivní nutnosti platných právních norem (právo tedy musí být racionální)
  - o náboženství: je orientováno na tento svět s cílem zajistit lidem dlouhý a spokojený život (cíl je tedy racionální), byť upravuje jejich vztah k nadpřirozeným mocím
  - o panství: může fungovat jen v případě, že lidé věří v legitimitu (tedy jakousi racionalitu) řádu
- formální racionalita se podle Webera rozvinula pouze na Západě, a to s příchodem industrializace - je založena na kalkulaci nákladů prostředků, které vedou k daným cílům

odkouzlení světa, vztah náboženství a racionalizace

- podle Webera bylo náboženství vždy orientováno na tento svět s cílem zajistit lidem dlouhý a spokojený život, byť upravuje jejich vztah k nadpřirozeným mocím

Angličtí etnografové a badatelé náboženství, kteří se řídí evolucionistickými principy, nejsou schopni pochopit náboženství jinak než tak, že stanoví jeho původ. Durkheim se domníval, že pojmy náboženství a sociálnosti jsou obecně vzato totožné, zkoumal problém původu a podstaty náb. jako totožný s problémem původu a podstaty společnosti. Weber se nezabýval ani otázkou jeho původu ani podstaty, ale podmínkami a důsledky určitých druhů jednání pospolitosti. Vycházel z jednotlivého individua a jeho motivů, a cílů, prožitků, představ a cílů.

předmětem sociologie náboženství je subjektivně chápaný smysl. typologizuje základní druhy smyslů, jak se objevovaly v dějinách

- - základní roli při systematizaci způsobu života sehrála náboženství spásy - své zásady hlásá vždy prostřednictvím prorocství, které může mít dvě podoby:
    - o etické
      - prorok tlumočí z pověření boha konkrétní příkazy či abstraktní normy, jejichž plněním dojde člověk ke spáse
      - příkladem jsou Zarathustra či Mohamed

- cesta ke spáse vede přes askezi
- exemplární
  - zde prorok ukazuje správnou cestu sám svým životem
  - příkladem je Buddha
  - cesta ke spáse vede přes kontemplativní (= rozjímavou, hloubavou) mystiku

problém spásy 1. prostřednictvím vlastní činnosti (Buddhismus), 2. pomocí prostředníka (judaismus, islám, křesťanství)

2 typy vnitřní orientace věřících ke spáse: 1. prostřednictvím aktivní etické činnosti → askeze → a) útěk od světa; b) přeměna světa; 2. prostřednictvím mystické meditace → askeze → a) distance od tohoto světa, b) meditace o nekonečném

- zejména rozdíl v cestě ke spáse (askenze vs. rozjímání) mají velký vliv na ekonomické činnosti - viz Weberova protestantská etika

pojmem tzv .odkouzlení je vztažen ke konceptu racionalizace - ta je ambivalentním procesem: znamená zvýšení efektivity ve všech racionalizovaných oblastech, souběžně však instrumentalizuje a sekularizuje život - svět se tak stává „odkouzleným“... "odčarování světa" (*Entzauberung der Welt*). Znamená nástup racionálního a účelového jednání moderní vědy a techniky, která se již neopírá o zděděnou tradici a zvyky, často mýtické, mystické či nadpřirozeně pojaté povahy.

náboženské potřeby a náboženské zájmy

- Weber oproti Marxovi zdůrazňuje vliv nemateriálních, kulturních faktorů
- odmítnutí monokauzálních vysvětlení - materiální a nemateriální faktory působí souběžně a navzájem se ovlivňují.
- vedle materiálních zájmů/potřeb existují i zájmy/potřeby duchovní či náboženské.
- základní náboženskou potřebou je potřeba *smyslu světa a lidského života*

hospodářská etika

- náboženství je jedním z důležitých faktorů, které ovlivňují *hospodářskou etiku*.
- *hospodářská etika* = praktické podněty k ekonomickému jednání vyplývající z obecného náboženského výkladu světa
- duchovní orientace jednotlivých náboženství podporovala rozvoj racionálního hospodaření v různé míře.
- podoba náboženství je sama ovlivňována ekonomickými, politickými, sociálními a jinými momenty.

Nejnámější příklad - weberova kniha protestantská etika a duch kapitalismu (predestinace, nitrosvětská askeze, etika povolání)

profesní etika moderního kapitalismu byla ovlivněna určitými proudy protestantského náboženství (kalvinismus/puritanismus). (Protestantská reformace zastávala hodnoty kongeniální kapitalistickému podnikání. Převedení pojmu „povolání“ z náboženského významu na světský.))

Kalvinistická doktrína „dvojí predestinace“ – vůle boží je nezměnitelná – člověk žije v milosti nebo bez ní už od narození a nelze to změnit. ⇒ silné obavy jedince o vlastní osud.

(svátosti – nejsou prostředky k získání boží milosti (svátost pokání – kněz – má v rukou klíče k milosti) → zrušení spasitelného působení církve a jejích svátostí → odčarování světa.)

Je třeba se naučit žít s touto úzkostí a oddaně soužit Bohu (i když následuje zatracení). – existují nějaké znaky, podle kterých by se poznala příslušnost k vyvoleným?

doporučení – neúnavně pracovat v povolání = světská práce – prostředek k odregování afektu náboženské úzkosti ←

- Pro obyčejné lidi je jedním ze způsobů, jak zjistit, kdo má být zatracený/spasený získání božího požehnání pro své činnosti na tomto světě – zvláště hospodářství. pouze fundamentální přeměna smyslu celého života v každé hodině a v každém jednání svědčí o tom, že v člověku působí milost.

Vzniká tak typ Puritánského obchodníka, tvrdá práce, žádná zábava ⇒ čehož výslednicí je typ úspěšného kapitalistického podnikatele. kalvinská askeze se na rozdíl od středověké stala světskou – mnichy pudila askeze stále více pryč za světa a k zanechání světské morálky; kalvinismus ji naopak postavil hráz, aby ze světského života neutíkala

- víru je třeba osvědčovat soustavnou světskou prací → askeze pro širší vrstvy věřících („svatí ve světě“)

→ metodická kontrola jedince, zda-li způsob jeho života svědčí o boží milosti – výkon doporučený každému

→ s ohledem na onen svět se tak racionalizoval život na tomto světě.

→ **koncepce povolání**

- duch kapitalismu je zesvětštělým a zautomatizovaným projevem **etiky povolání**, s níž přišla reformace.

(povolání – metodické cvičení v ctnosti, osvědčení spásy skrze svědomitost; Bůh žádá racionální práci.

užitečnost = bohuľibost povolání, měřítko mravní + měřítko důležitosti produkovaných statků pro celek – soukromohospodářská výnosnost.....„pro Boha smíte pracovat a bohatnout“ – bohatství je nepravost tehdy, když svádí k línému pavalování a k hříšným požitkům.

čím měl kdo majetek větší, tím závažněji měl po pověrce asketickým svědomím cítit zodpovědnost, že ho ke slávě boží zachová a vytrvalou prací rozmnoží

→ světská protestantská askeze bránila vši silou prostému užívání majetku – zároveň však zbavila výdělečnou činnost zábran tradiční etiky; bojovala proti nezákonnosti a pudové chamtivosti.

povolání – nakonec jediný prostředek, jak se ujistit o spáse + legalizace vykořisťování této specifické pracovitosti (i podnikatelovo vydělávání peněz je „povolání“).

étos práce coby sebeúčelu, specifický pro ideologii přísných protestantských směrů. Myslí se tím učení, že člověk je povinen zvětšovat svůj kapitál a to pouze pro zisk sám, aniž by pak vydělané prostředky vydával na uspokojení svých životních potřeb. (Proto moderní západní konzumní společnost vlastně odporuje protestantské morálce, byť právě jí vděčí za svůj blahobyt - pozn. P. K.) Takováto touha po zisku je svého druhu askeze - jedinou odměnou je zde iracionální pocit "naplněného povolání".

→ z nucené asketické úspornosti se rodí kapitál - co se musí uspořít, to případně kapitálové investici Protestantská etika zbavila hromadění peněz středověké stigmatizace a omezením spotřeby podporovala systematickou akumulaci kapitálu. A tak podle Webera sloužila jako motivační základna rodícího se kapitalismu.

→ ekonomické účinky velkých náboženských hnutí se dostaví až tehdy, když už čisté náboženské nadšení překročilo vrchol a začíná roztávat ve střízlivou všední práci

- protestantismus včlenil práci v podobě **vnitrosvětské askeze** přímo do světského, profesního, každodenního života populace.
- puritánská askeze legitimovala ziskovou činnost a zbavila ji tradičních etických bariér → překonání tradicionalismu

železná klec kapitalismu

askeze začala přebudovávat svět a prosazovat se v něm – postupně z tohoto ocelového pancíře duch puritánské askeze vyprchal – vítězný kapitalismus stojí na mechanických základech a tuto podporu již nepotřebuje.

- moderní kapitalismus je již pevně zakořeněnou realitou, která se již neopírá o náboženský základ

Weber provedl počátkem 20. stol. analýzu organizovaného jednání. V díle Autorita a společnost zkoumá typické způsoby, jimiž mohou být lidé hromadně organizováni za účelem dosažení specifických cílů. Výchozí přesvědčení Webera: každý způsob organizace je založen na nerovném postavení sdružených jednotlivců. V rámci typologie panství zkoumá vztahy nadvlády a podřízení, kterými je mocenská nerovnost vyjadřována.

panství a jeho typy

- Weber začíná pojmem moc: šance jednatelů prosadit v sociálním vztahu svoji vůli i přes odpor druhých
- vztahy mocenské nerovnosti se obvykle halí do podoby panství - podstatou je, že moc je ze strany těch, kteří jsou jí podrobeni, považována za něco oprávněného a poslušnost není vnímána jako něco vynuceného
- struktura panství je pak obvykle tvořena vztahy mezi pány a ovládanými, což je zprostředkováno správním a vojenským aparátem
- typologie je vymezena na základě toho, co je obsahem víry v legitimitu moci, tedy podle toho, od čeho panství svůj mocenský nárok odvozuje:
  - o legální
    - motivem poslušnosti jsou zájmy, účelně rad. jednání, lidé se nepodřizují osobě, základem jsou neosobní pravidla mající podobu zákona
    - oporou je byrokratický aparát aplikující normy - v nejčistším případě jsou úředníci jmenováni, nikoli voleni
  - o tradiční
    - autorita pána je prezentována jako něco odedávna uznávaného a dlouho tradicí posvěceného
    - tradice posvěcuje poslušnost všech nikoli vůči věcným normám, ale vůči panovníkovi jakožto konkrétní osobě - vztah na bázi úcty, jejímž prototypem je vztah potomků k otci (patrimoniální byrokracie)
    - správním aparátem jsou služebníci
  - o charismatické
    - vůdce je uznáván pro mimořádnost svých výkonů - náboženské, válečnické, léčitelské, soudcovské či jiné (vlastnosti nadpřirozené, nadlidské)
- v čisté formě může fungovat jen ve stavu svého zrodu (většinou revoluce), kdy vystupuje v protikladu k ustáleným pořádkům .. přímým protikladem tradičního typu / ale oba jsou osobními typy- založeny na osobních vztazích pán-podřízený/, založen na tom, co je neobvyklé, co nikdy dříve nebylo uznáváno
- neexistují racionálně nebo tradičně stanovená pravidla, všechny otázky řešeny iracionálně- na základě zjevení, tvůrčí síly, velkých činů, od případu k případu
- základem – afektivní typ sociálního jednání
- např. Periklés, Kleon, Napoleon, Ježíš, Čingischán
  - správním aparátem (lze-li to tak vůbec nazvat) jsou učedníci vybíraní na základě svého charismatu
  - přechází však v panství tradiční či byrokratické - ve chvíli nástupnictví, které je vázáno buď na úřad (představa, že nositelem charismatu se instituce) nebo na rod (přenos charismatu krevním svazkem)

byrokracie

- k byrokracii se Weber vyjadřuje v rámci teorie o legálním panství
- ve srovnání s dalšími typy panství zajišťuje právě byrokracie díky své odbornosti nejvyšší míru preciznosti, výkonnosti a spolehlivosti
- po formální stránce je to nejiracionálnější způsob výkonu moci, a proto se šíří nejen ve státní správě, ale také v rámci církve, armády, politických stran, soukromých firem aj.
- vyhovuje potřebám rozsáhlé, masové správy
- Podle Webera je byrokratizace všech oblastí života doprovodným jevem demokratizace společnosti.

(((Demokracie ve velkých vládních celcích ale podle Webera znamená jen „právní rovnost“ ovládaných mezi sebou, ne přímou účast na moci. Vrcholem demokracie je možnost určit si způsob, jakým bude lid spravován a vyjádřit se ke způsobu výběru osob do vládnoucí vrstvy.

Byrokratická organizace má zaručit rovnost práv ovládaných a jejich přístup k úřadům na základě kvalifikace.)))

-
- cenou za to je rostoucí neosobnost a formalismus

pojetí sociální stratifikace

- Weberovo pojetí sociální struktury výrazně kontrastuje s Marxovým
- postavení jedince ve společnosti určují tři faktory (a třídní pozice je jen jedním z nich):
  - o třídní pozice - postavení člověka na trhu, odlišení dáno vztahem k výrobě a přivlastňování statků
  - o stavovská pozice - dána velikostí prestiže, jíž se člověk v dané společnosti těší, odlišení dáno způsobem konzumace statků, tedy životním stylem
  - o politické strany - záměrně ustavené skupiny sledující předem stanovený cíl

13. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU SOCIOLOGIE (DURKHEIM VS. WEBER)

Durkheim:

Sociologie má zkoumat společnost, její zákony a vztahy mezi nimi. Podle Durkheima má studovat sociální realitu, jež má zvláštní a jen pro ni typické vlastnosti. Prvky sociální reality jsou sociální fakta, jejichž souhrnem je společnost. Právě tato fakta tvoří předmět sociologie (viz 12). V Durkheimově koncepci zaujímá sociologie mezi společenskými vědami stěžejní místo. Jejím úkolem není pouze zkoumání sociálních faktů. Sociologie vyzbrojuje všechny ostatní společenské vědy metodou a teorií, na jejichž základě se mají provádět výzkumy různých oblastí společenského života

Weber

- Sociologie je věda, která chce vysvětlujícím způsobem porozumět sociálnímu jednání a díky tomu je příčinně objasnit v jeho průběhu a v jeho důsledcích.
- Weber klade porozumění před vysvětlení,
- Weber píše, že sociologie zkoumá chování jedince pouze potud, pokud jedinec dává svým činnostem určitý smysl. Pouze takové chování může sociologa zajímat: Pro psychologii není tento moment určující.
- Weber vymezuje sociologii jako vědu zkoumající sociální jednání.
- ‚Sociálním jednáním‘ je však třeba nazývat takové jednání, které se svým smyslem, chápaným jednajícím nebo jednající mi, vztahuje k chování druhých a orientuje se jím ve svém průběhu.“
- Kategorie sociálního jednání, která požaduje, aby se vycházelo z pochopení motivů jednotlivého individua, je tím rozhodujícím bodem, jímž se Weberův sociologický přístup liší od sociologie E. Durkheima
- Tím, že zavádí pojem sociálního jednání, Weber vlastně objasňuje své pojetí sociálního faktu, které je polemicky zaměřeno proti Durkheimovu pojetí.
- V protikladu k Durkheimovi se Weber domnívá, že má-li se přistoupit k otázce přísně vědecky, ani společnost jako celek, ani určité formy kolektivity nemohou být chápány jako subjekty jednání. Těmi mohou být pouze jednotlivá individua.

- Kolektivy nejsou samostatné reality, jako tomu u Durkheima, ale spíše způsoby organizace jednání jednotlivých lidí.